

Herdenkingslezing Apeldoornsche Bosch 28-1-2019

Micha de Winter

Jongens en meisjes, dames en heren

Bij mij thuis in de studeerkamer staat een hele grote ouderwetse koffer. Die zit helemaal vol met verhalen, brieven en foto's over onze familie. Ze gaan vooral over de tweede wereldoorlog. Mijn vader en moeder waren allebei joods, en werden allebei, net als alle andere joodse mensen in Nederland, opgejaagd en vervolgd door de Duitsers. Mijn moeder dook onder en overleefde de oorlog. Met haar eerste grote liefde, Harry, liep het veel slechter af. Toen hij probeerde te ontsnappen werd hij gearresteerd in Frankrijk en door de nazi's vermoord.

Mijn vader heette Max. Hij was aan het begin van de oorlog getrouwd met zijn eerste grote liefde: Chelly Francken. Ze waren allebei net 21, en ze hoopten door te trouwen dat ze in de oorlog bij elkaar zouden kunnen blijven. In de koffer zitten nog allemaal hele vrolijke foto's van hun trouwerij, het lijkt alsof er nog niks aan de hand is. Maar het zou helaas anders gaan.

In 1942 mochten joodse mensen van de Duitsers niet meer werken. Een van de weinige plekken waar dat nog wel kon was Het Apeldoornsche Bosch. Dus net als veel joodse jongeren vertrokken Max en Chelly in juli 1942 naar Apeldoorn. In de koffer zit nog een brief van dr. Lobstein, waarin hij Chelly aanstelt als leerling verpleegster. Mijn vader werd aangesteld als keukenknecht, terwijl hij van eten koken nul komma nul verstand had. Hij vertelde altijd dat hij op zijn eerste werkdag de opdracht kreeg om 200 eieren te koken voor de patiënten. Maar in plaats van de zeven minuten die daarvoor nodig zijn, liet hij ze meer dan twee uur koken, zodat de eieren in keiharde blauwe stenen veranderden.

In onze koffer zitten nog een paar foto's die in het Apeldoornsche Bosch zijn gemaakt. Op één daarvan zie je Max en Chelly verliefd in het zonnetje zitten. Laatst heb ik ontdekt waar die foto 77 jaar geleden gemaakt is: bij een raam in het keukengebouw dat nog steeds op het terrein te vinden is. Als een van de weinige gebouwen trouwens, want bijna alles is natuurlijk in de loop van de jaren verdwenen.

Wij weten, zoals we hier nu bij elkaar zijn, natuurlijk precies hoe het uiteindelijk met het Apeldoornsche Bosch en zijn bewoners is afgelopen. Op 22 januari 1943 zijn meer dan 1000 volwassen patiënten, bijna 100 jonge kinderen en een aantal mensen van het verplegend personeel op beestachtige wijze in vrachtauto's gegooid, en op station Apeldoorn als grof vuil overgeladen in veewagons. Zo werden ze naar Auschwitz vervoerd en daar meteen vermoord, samen met bijna alle andere joodse bewoners van Apeldoorn.

Mijn vader en Chelly zijn, net als 200 andere personeelsleden, de avond voor de ontruiming ontsnapt. Ze doken onder bij een heel aardige boerenfamilie in Twello. Maar iemand heeft ze daar verraden. Ze werden opgepakt, en via Westerbork naar Auschwitz vervoerd. Chelly en het babytje dat ze in Auschwitz kreeg hebben het niet overleefd, mijn vader heeft het uiteindelijk ternauwernood gered.

Als ik al die verhalen uit onze koffer lees, dan vraag je je natuurlijk af: hoe heeft dit allemaal in hemelsnaam kunnen gebeuren? Hoe haalden mensen het in hun botte hersens om hulpeloze jonge kinderen en weerloze psychiatrische patiënten midden in de ijsskoude nacht uit hun huizen te slepen en de dood in te jagen?

In een boek met foto's over de jodenvervolging in Nederland zie je een aantal van de verantwoordelijke misdadigers zoals Ferdinand Aus der Fünten gezellig met elkaar lachen en een glaasje wijn drinken. Kennelijk zijn ze heel erg tevreden over zichzelf en het 'klusje' dat ze zojuist hebben geklaard.

Het blijft allemaal onbegrijpelijk, en misschien is het daarom des te belangrijker om ons af te vragen hoe we ervoor kunnen zorgen dat zo iets nooit meer gebeurt.

Ik wil aansluiten bij de drie regels uit de Talmoed die op ons programma voor vandaag staan afgedrukt:

Let op je gedachten, want dat worden woorden

Let op je woorden, want dat worden daden

Let op je daden, want dat worden gewoontes.

Wij leven in de tijd van Facebook, Twitter en Instagram. Die zorgen ervoor dat we alles wat maar in onze hersens naar boven komt onmiddellijk de wereld in kunnen sturen, bijna gedachteloos. *Zo worden gedachten soms veel te snel woorden*, we gunnen onszelf nauwelijks tijd om rustig na te denken. Je ziet bijvoorbeeld een filmpje in 'Opsporing Verzocht' waarin iemand met een donker uiterlijk een overval pleegt, en verstuurt meteen een tweet: alle buitenlanders het land uit! Zo worden gedachten -zonder verder na te denken – woorden.

En woorden kunnen daarna voor sommigen ook makkelijk daden worden: iemand heeft op Facebook honderden valse berichten gelezen dat de burgemeester van de Poolse stad Gdansk een 'Moslim-knuffelaar' en een liefhebber van homo's en joden is. En daarom vond hij kennelijk dat die burgemeester dan maar dood moest. Dat was het nieuws van vorige week.

En tenslotte: *Let op je daden, want dat worden gewoontes*. Uit wetenschappelijk onderzoek weten we dat mensen die meededen aan massamoorden, bijvoorbeeld in de Tweede Wereldoorlog of korter geleden ook in Rwanda eigenlijk hele gewone mensen waren. Het kon de loodgieter om de hoek zijn, of die aardige huisvader die altijd zo leuk met z'n kinderen aan het ravotten was. Maar als de haat eenmaal ingeprent was, als ze eenmaal geloofden dat Joden of Tutsi's eigenlijk geen mensen waren maar ongedierte dat je moest vernietigen, dan werd het moorden heel gemakkelijk een gewoonte.

Zoals u misschien weet, ben ik van beroep Pedagoog. Ik hou me in mijn werk bezig met de vraag hoe opvoeding en onderwijs kunnen bijdragen aan een betere wereld, waarin mensen respectvol, democratisch en niet gewelddadig met elkaar omgaan.

Vaak wordt mij dan gevraagd of we, net als vandaag, eigenlijk wel met kinderen zouden moeten praten over moeilijke dingen zoals de opwarming van de aarde, terrorisme of, zoals nu, over het vreselijke lot van de jonge kinderen en grote mensen van het Apeldoornsche Bosch.

Een beroemde joodse pedagoge, Lea Dasberg, zei veertig jaar geleden dat je niet alle wereldproblemen voor kinderen moest willen verdoezelen. Ze vond het juist de taak van ouders en onderwijzers om aan kinderen in begrijpelijke taal uit te leggen wat er in de wereld gebeurt.

Maar daarbij hoort, en dat is misschien wel het allerbelangrijkste, dat je met kinderen nadenkt over het oplossen van die problemen. Eigenlijk vond ze dat je pas een goede opvoeder bent, als je kinderen *hoop en optimisme* weet bij te brengen.

Want juist die levenshouding zorgt ervoor dat kinderen niet wanhopig, depressief of gefrustreerd raken. Jonge mensen hebben het nodig om perspectief te zien, dat motiveert ze om zich te willen inzetten voor een betere wereld. 'Hoop' betekent namelijk dat je verwacht iets te kunnen bereiken, vooral mét elkaar. Ik geef maar een voorbeeld: kinderen zien op internet dat filmpje van een jongen die in Ridderkerk door een paar leeftijdsgenoten wordt mishandeld. Juist dan is het ontzettend belangrijk om met kinderen te bespreken hoe je zo'n probleem kunt aanpakken. Op school zou je met kinderen onderzoek kunnen doen over de vraag waarom kinderen elkaar eigenlijk zo ongelofelijk kunnen pesten. Je kunt ook samen met kinderen manieren bedenken om dit probleem tegen te gaan. Dat geeft hoop, want je hebt het dan niet alleen over bedreigingen, maar ook over de uitweg. Hoop en optimisme. Wat mij betreft zijn dat sleutelwoorden voor opvoeding die uiteindelijk moet leiden tot verdraagzaamheid, wederzijds respect en een betere wereld.

Tot slot. Ik ga nog heel even terug naar die foto van Max en Chelly in het keukenraam. Gelukkig staan er nog een paar gebouwtjes van dat oude Apeldoornsche Bosch overeind, waaronder dat keukengebouw. Het belangrijkste wapen tegen 'het grote vergeten' is het hooghouden van de herinnering, voor zoveel mogelijk mensen. Daarom vind ik het heel erg belangrijk dat op zijn minst één van de resterende gebouwen wordt behouden als herinneringscentrum. En dus niet in handen komt van een projectontwikkelaar die er waarschijnlijk dure appartementen van gaat maken. Het zou een plek moeten worden waar voor komende generaties zichtbaar en tastbaar blijft wat zich hier heeft afgespeeld. Waar kinderen en jongeren kunnen onderzoeken hoe dat heeft kunnen gebeuren, en hoe je dat voor de toekomst zou kunnen voorkomen.

Het is niet niks wat er zich hier in Apeldoorn heeft afgespeeld; bijna 1500 burgers die op de meest brute wijze uit het leven zijn gerukt. Daarom vind ik het geweldig als de gemeente Apeldoorn zijn verantwoordelijkheid neemt, samen met 's Heerenloo die het complex na de oorlog van de gedecimeerde Joodse gemeenschap overnam.

Wat zou het prachtig zijn als het Herdenkingscomité er samen met het CODA en de andere partijen in zou slagen om binnenkort op het terrein een educatief herinneringscentrum van de grond te krijgen. Ter nagedachtenis aan alle slachtoffers, maar vooral ook als verbeelding van het streven om zoiets nooit meer te laten gebeuren.